

ВІДЗИВ

офіційного опонента, доктора наук з фізичного виховання та спорту, професора Пангелової Н.Є. на дисертаційну роботу Кузнецова Максима Віталійовича за темою «Удосконалення фізичної підготовки кандидатів у підрозділі Сил спеціальних операцій Збройних Сил України», подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.02 – фізична культура, фізичне виховання різних груп населення.

Актуальність теми. Сучасна соціально-політична ситуація в Україні, яка обтяжена наявністю військового конфлікту на Сході країни, зумовлює необхідність більш якісної підготовки військовослужбовців до виконання професійних обов'язків. Особливо це стосується підрозділів Сил спеціальних операцій, діяльність яких характеризується значною мобільністю, виконанням бойових завдань у тилу противника і супроводжується високим нервово-психічним напруженням і підвищеними вимогами до військово-фізичної підготовленості військовослужбовців.

Разом з тим, практика відбору кандидатів у підрозділи Сил спеціальних операцій (ССО), показала, що переважна їх кількість не може виконати нормативні вимоги, які обумовлені специфікою бойової діяльності цього роду військ. Необхідно зазначити, що претендентами до служби у ССО є, як правило, курсанти випускних курсів вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ).

Дана обставина свідчить про те, що чинна програма фізичної підготовки курсантів у ВВНЗ не враховує специфіки діяльності військовослужбовців у підрозділах спеціального призначення, не має спеціальної спрямованості, що не дозволяє здійснювати підготовку претендентів до максимального прояву фізичних і психічних сил в екстремальних умовах бойової діяльності.

Вищезазначене дозволяє говорити про необхідність удосконалення фізичної підготовки кандидатів у підрозділі Сил спеціальних операцій, що і обумовлює актуальність теми дисертаційного дослідження Кузнецова М.В.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано згідно зведеного плану науково-дослідної роботи на 2011–2016 рр. Міністерства оборони України в межах тем «Організаційні аспекти функціонування системи фізичної підготовки військовослужбовців Збройних Сил України у сучасних умовах», шифр – «Прогноз», (№ державної реєстрації 0106U010783), плану наукової і науково-технічної діяльності Управління фізичної підготовки Центрального управління підготовки та повсякденної діяльності військ (сил) Збройних сил України за темою науково-дослідної роботи «Модель фізичної підготовки у Збройних Силах України зразка 2017 року та перспективи її розвитку», шифр – «Перспектива-ФП» (№ державної реєстрації 0101U001568).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Результати дослідження носять об'єктивний характер за кількістю досліджуваних, адекватністю методів дослідження поставленим завданням.

Для вирішення завдань науково-дослідницької роботи було використано **комплекс методів:** загальнонаукові, педагогічні, соціологічні, медико-біологічні, психодіагностичні, математичної статистики.

Аналіз науково-методичної літератури і нормативних керівних документів проводився з метою теоретичного обґрунтування вивчення об'єкту дослідження, а також узагальнення наукових підходів щодо теоретичних, програмно-нормативних, організаційно-методичних основ фізичного виховання курсантів. Проведений теоретичний аналіз, узагальнення сучасного практичного досвіду дозволили визначити актуальність дослідження, уточнити і конкретизувати мету, завдання і спрямованість педагогічних експериментів, розробити зміст комплексної

програми дослідження фізичного розвитку, функціонального і психофізичного стану курсантів під час навчально-бойової діяльності.

Одним із основних методів дослідження був педагогічний експеримент, структура якого передбачала виконання попередніх констатувальних і формувальних процедур у певній послідовності. Констатувальний експеримент передбачав застосування педагогічних (спостереження, експерименти, тестування), медико-біологічних (антропометрія, пульсометрія, тонометрія, динамометрія, спірометрія, функціональні проби), психодіагностичних методів (оцінка пізнавальних процесів увага та пам'ять, методика оцінки адаптаційних можливостей особистості за багаторівневим опитувальником БОО «Адаптивність-200»). Констатувальний експеримент був запроваджений з метою визначення початкових позицій досліджень, отримання базових даних, які стали підґрунтям розробки програми оптимізації фізичної підготовки курсантів-кандидатів до підрозділів ССО.

Всі індивідуальні показники вимірювань і тестувань використовувались для проведення математичних розрахунків (за допомогою методів математичної статистики) з метою інтерпретації отриманих результатів.

Аналіз обґрунтованості наукових положень, мети, завдань і висновків свідчить про їх логічний зв'язок.

Мета формувального експерименту полягала у реалізації та оцінці ефективності розробленої програми для підготовки кандидатів до підрозділів ССО. Тривалість формувального експерименту становила один навчальний рік. Систематизація матеріалу і первинна математична обробка були виконанні за допомогою програми «Statistica» у середовищі «Windows».

Мета роботи – науково обґрунтувати та експериментально перевірити програму фізичної підготовки курсантів вищих військово-навчальних закладів для формування необхідного рівня їх фізичної готовності до зарахування в підрозділи ССО.

Завдання дослідження:

1. Узагальнити дані літературних джерел і керівних документів щодо визначення шляхів оптимізації фізичної підготовки кандидатів до підрозділів ССО.

2. Дослідити ефективність чинної програми фізичної підготовки у ВВНЗ для підвищення рівня розвитку фізичної та функціональної підготовленості курсантів, як основних кандидатів до підрозділів ССО.

3. Визначити професійно важливі фізичні та психофізіологічні якості, що забезпечують виконання професійної діяльності військовослужбовців ССО.

4. Обґрунтувати зміст, розробити та експериментально перевірити ефективність програми фізичної підготовки курсантів-кандидатів у підрозділи ССО.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що:

– вперше науково обґрунтовано та розроблено програму фізичної підготовки курсантів-кандидатів у підрозділи ССО, зміст якої передбачає поетапне збільшення аеробного навантаження для вдосконалення професійної готовності та стійкості до бойового стресу в процесі підготовки до виконання завдань за призначенням;

– вперше отримано результати залежності професійної роботоздатності, психологічної підготовленості, функціонального стану курсантів від переважного рівня розвитку в них окремих фізичних якостей;

– вперше визначено показники готовності курсантів до виконання завдань у складних бойових умовах, які необхідно формувати під час занять з фізичної підготовки для підвищення рівня стійкості до бойового стресу;

– вперше проведено порівняльний аналіз показників фізичного розвитку курсантів вищих військових навчальних закладів України та вимог, які висуваються для військовослужбовців збройних сил США та спецпризначенців підрозділів SAS збройних сил Великобританії;

доповнено наукові дані щодо:

- впливу фізичних вправ на підвищення спеціальної підготовленості військовослужбовців;
- етапності вдосконалення фізичної підготовленості курсантів;
- значення рівня розвитку загальної та силової витривалості для якісного виконання професійних завдань, пов'язаних з ризиком для життя в тилу супротивника;
- набули подальшого розвитку уявлення про систему фізичної підготовки курсантів вищих військових начальних закладів та її вплив на ефективність підготовки військових фахівців різних спеціальностей.

Практичне значення результатів дослідження полягає у впровадженні розробленої програми фізичної підготовки в практику професійно-прикладної підготовки курсантів-кандидатів до підрозділів ССО. Зміст програми передбачав поетапне збільшення фізичного навантаження завдяки аеробним вправам, що дозволило курсантам забезпечити більш високу фізичну підготовленість і позитивно відбилосся на зміцненні їх здоров'я та підвищенні працездатності. Виконання цієї програми дозволило успішно пройти відбір в підрозділи Сил спеціальних операцій ЗСУ.

Результати дослідження використані під час навчально-практичних занять і впроваджені у процес фізичної підготовки курсантів Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (м. Львів), курсантів Національної академії Служби Безпеки України (м. Київ) та у 142 навчально-тренувальному центрі Сил спеціальних операцій Збройних сил України (м. Бердичів), що підтверджується відповідними актами впровадження.

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи викладені у 20 наукових працях. Із них – 6 статей у наукових фахових виданнях України, 3 статті у виданнях, які включенні до міжнародних науко метричних баз SCOPUS та Index Copernicus, 10 статей у збірниках наукових праць, 1 навчальний посібник.

Особистий внесок здобувача у спільних публікаціях полягає у постановці проблеми, визначенні мети, завдань, проведенні експериментальних досліджень, систематизації та інтерпретації фактичного матеріалу, теоретичній розробці та практичній перевірці програми оптимізації процесу фізичної підготовки кандидатів до підрозділів ССО.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з анотації, змісту, переліку умовних скорочень, вступу, п'яти розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Дисертацію виконано на 236 сторінках (з них 172 сторінок – основний текст), ілюстровано 35 таблицями та 25 рисунками. Бібліографія містить 255 джерел, з яких 25 англомовних авторів.

Автореферат відповідає змісту дисертації і відображає основні положення роботи.

У *вступі* обґрунтовано актуальність роботи, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичну значущість отриманих результатів, визначено особистий внесок здобувача, наведено дані про апробацію результатів дослідження та публікації.

У *першому розділі* **«Фізична підготовка як засіб формування готовності військовослужбовців підрозділів Сил спеціальних операцій до професійної діяльності»** подано аналіз науково-методичної літератури та документальних джерел щодо вимог бойової діяльності до професійної підготовленості військовослужбовців підрозділів Сил спеціальних операцій (ССО), показані відмінності у способах комплектування і підготовки військовослужбовців ССО у провідних країнах світу і в Україні.

Автором встановлено, що професійна діяльність військовослужбовців підрозділів ССО відбувається під впливом значних фізичних і психологічних навантажень, підготуватися до яких можливо за рахунок застосування фізичних вправ аеробного спрямування.

Далі дисертант з'ясовує, що високий рівень фізичної підготовленості військовослужбовців ССО, особливо загальної і силової витривалості, сприяє удосконаленню стійкості до впливу умов бойової діяльності. Але, традиційна система військово-фізичної підготовки курсантів-кандидатів до у підрозділи ССО, не враховує специфіки і підвищених вимог до контингенту цих підрозділів. Зазначене визначає необхідність пошуку нових підходів до підготовки військовослужбовців ССО до ефективного виконання професійних обов'язків в екстремальних ситуаціях.

Аналіз літературних джерел приводить автора до висновку про недостатню розробленість окресленої проблеми, що обумовило вибір наряду дисертаційного дослідження.

Обсяг I розділу 50 сторінок, що складає 25% від загального обсягу дисертаційної роботи.

У другому розділі «**Методи та організація дослідження**» розкрито зміст і доцільність використаних методів дослідження, відповідність об'єкту дослідження, предмету, меті та завданням роботи, наведено відомості про контингент обстежених, а також надано інформацію щодо організації та етапів дослідження.

Для вирішення завдань науково-дослідної роботи було використано комплекс методів: загальнонаукові (теоретичний аналіз та узагальнення даних науково-методичних джерел і нормативних керівних документів); соціологічні (опитування, анкетування та експертне оцінювання); педагогічні (спостереження, експерименти, тестування); медико-біологічні (антропометрія, пульсометрія, тонометрія, динамометрія, спірометрія, функціональні проби); психодіагностичні (дослідження уваги, пам'яті (за методикою М.С. Корольчук); багаторівневий особовий опитувальник БОО «Адаптивність-200»), методи математичної статистики.

Дослідження проводились у Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (м. Львів).

Вирішення завдань, поставлених у роботі, здійснювалося у три етапи.

На першому етапі (січень 2014 р. – березень 2015 р.) основним завданням було вивчення літературних джерел, їх аналіз і узагальнення, визначення експериментально-теоретичних підходів до вивчення проблеми. Проведений аналіз історії формування підрозділів сил спеціальних операцій (спеціального призначення), досліджено характеристики військово-професійних вимог до підготовки фахівців, що дозволило обґрунтувати теоретико-методологічні засади дослідження, окреслити об'єкт і предмет роботи.

На другому етапі (квітень 2015 р. – березень 2016 р.) шляхом проведення констатувального експерименту визначені показники фізичної, функціональної і психологічної підготовленості курсантів – потенційних кандидатів у підрозділи ССО (n=49). Визначено рівень фізичного розвитку, функціонального стану, психологічної та професійної підготовленості та психомоторики курсантів (n=473) та груп, сформованих за умов переважного розвитку сили (n=25), загальної витривалості (n=25), швидкості (n=25) та силової витривалості (n=25).

На третьому етапі (квітень 2016 р. – червень 2017 р.) – проведено формувальний експеримент, спрямований на перевірку ефективності розробленої програми фізичної підготовки курсантів-кандидатів у підрозділи ССО. З цією метою були створені експериментальна (ЕГ) і контрольна (КГ) групи. В ЕГ процес фізичної підготовки був побудований згідно з розробленою програмою, а в КГ – відповідно програми ВВНЗ.

Для перевірки ефективності запропонованих підходів було проведено порівняльний експеримент, в процесі якого фіксувалися показники, що характеризують функціональний стан, фізичну підготовленість, рівень розвитку психічних якостей, параметри застосування фізичних навантажень курсантів ЕГ (n=26) та КГ (n=26).

Було проведено математичний аналіз даних контрольних випробувань, що дозволило констатувати ефективність запропонованої програми фізичної підготовки курсантів-кандидатів у підрозділи ССО. Також завданням цього

етапу було підбиття підсумків дослідження, формулювання висновків, підготовка практичних рекомендацій, редагування тексту дисертації.

Треба зауважити, що опис деяких тестових завдань для визначення фізичної підготовленості занадто деталізований.

У *третьому розділі* «**Дослідження рівня готовності курсантів вищих військових навчальних закладів до служби у ССО**» представлено результати констатувального експерименту, метою якого було визначення рівня морфофункціонального стану, фізичної підготовленості, психологічної та професійної підготовленості курсантів-кандидатів до підрозділів ССО для подальшої розробки програми підготовки курсантів ВВНЗ для формування необхідного рівня їх фізичної готовності до зарахування у підрозділи ССО.

Отримані дані свідчать, що показники фізичного розвитку курсантів ВВНЗ і претендентів до служби у підрозділи ССО відповідають віковим нормам, а також вимогам, які висуваються для спецпризначенців ЗС США та Великобританії.

Результати констатувального експерименту свідчать про позитивні зміни динамічного характеру у фізичній підготовленості курсантів ВВНЗ, що дозволяє виконати нормативи першого етапу відбору до служби у підрозділи ССО. Але, такий рівень фізичної підготовленості є недостатнім для подолання другого (підсумкового) етапу відбору. Тільки 8% курсантів змогли виконати необхідні вимоги.

Аналіз психологічної готовності курсантів до служби у підрозділах ССО дозволив встановити, що показники поведінкової реакції, військово-професійної спрямованості, девіантної форми поведінки не відповідають встановленим вимогам до психологічної стійкості контингенту даного підрозділу, що обумовлює необхідність удосконалення.

В процесі констатувального експерименту автором було визначено, що професійна працездатність курсантів залежить від рівня розвитку в них певних фізичних якостей. Так, у курсантів з переважним розвитком загальної і силової витривалості показники функціонального і психофізичного стану,

розумової працездатності під впливом фізичного навантаження та психо-емоційного напруження не зазнають таких негативних змін, як у курсантів з переважним розвитком сили і швидкості.

У той же час, як зазначає дисертант, організація занять з фізичної підготовки курсантів має низку недоліків, серед яких найбільш суттєвими є: недостатнє застосування спеціальних фізичних вправ для формування компонентів психологічної готовності до служби у підрозділах ССО; відсутність моделювання ситуації бойових дій під час занять; недостатня спрямованість занять щодо розвитку пріоритетних фізичних якостей, необхідних спецпризначенню.

Результати констатувального експерименту обумовили підґрунтя для розробки програми підготовки курсантів ВВНЗ до служби у підрозділах ССО.

Розділ викладено на 42 сторінках тексту, а результати досліджень представлено у чотирьох працях автора.

У четвертому розділі «Обґрунтування та перевірка ефективності програми фізичної підготовки курсантів-кандидатів до служби у підрозділах ССО» подано структуру та зміст запропонованої програми.

Авторська програма розрахована на дев'ять місяців навчання після проведеного першого етапу відбору курсантів до служби у ССО і складається з трьох етапів.

На першому етапі програми було зосереджено увагу на розвитку аеробних можливостей курсантів, що сприяло покращенню показників серцево-судинної і дихальної систем, зміцненню опорно-рухового апарату.

На другому етапі (друге місячне навантаження) було збільшено обсяг навантаження змішаного аеробно-анаеробного характеру. Для цього застосовували безперервну рівномірну роботу у формі темпового бігу чи кросу з широким діапазоном швидкостей до «субкритичної» включно, а також – вправи з обтяженнями, які виконуються тривалий час.

На третьому етапі (третє місячне навантаження), коли перед військово-професійною діяльністю постали підвищені вимоги зі спеціальної витривалості, було збільшено обсяги тренувальних навантажень за умови застосування більш інтенсивних вправ, які виконуються методами інтервальної і повторної роботи у змішаному аеробно-анаеробному та анаеробному режимах.

З метою перевірки ефективності авторської програми (впродовж 2016-2017 навчального року) проведений формувальний педагогічний експеримент. Після попереднього тестування було створено дві рівнозначних за показниками фізичної підготовленості групи ЕГ і КГ по 26 курсантів у кожній.

За результатами впровадження авторської програми фізичної підготовки визначено:

– показники курсантів ЕГ наприкінці експерименту достовірно вищі, ніж показники курсантів КГ з підтягування на перекладині на 4,4 рази ($t=4,14$; $p<0,001$), з бігу на 400 м на 8,0 с ($t=3,02$; $p<0,05$), з бігу на 3000 м на 63,5 с ($t=4,13$; $p<0,001$), з ривку гирі 24 кг на 9,5 рази ($t=2,279$; $p<0,05$) та подолання смуги перешкод на 16,7 с ($t=2,098$; $p<0,05$);

– показники фізичного розвитку та функціонального стану курсантів ЕГ та КГ за час експерименту показали достовірну різницю у результатах вимірювань ЖЄЛ (225 мл; $p<0,01$), динамометрії сильнішої руки (4,9 кг; $p<0,05$), ЧСС у стані спокою (4,4 уд./хв.; $p<0,05$) та МСК (7,6 мл/хв/кг; $p<0,05$);

– нервово-емоційне напруження та фізичне навантаження більшою мірою впливає на зниження показників психологічної підготовленості та психомоторики курсантів КГ ($p<0,05-0,001$) та меншою мірою – на показники курсантів ЕГ ($p>0,05$).

– рівень стійкості до бойових стресів у курсантів ЕГ відповідає рівню, який необхідний для проходження служби в ССО – достатня стійкість до бойового стресу, показники курсантів КГ достовірно гірші, ніж у курсантів

ЕГ ($p < 0,05$) та відповідають при цьому рівню – задовільна стійкість до бойового стресу.

Подальших наукових пошуків потребують питання щодо укладання програм фізичної і психологічної підготовки курсантів ВВНЗ, починаючи з перших курсів навчання.

Розділ 4 викладений на 48 сторінках дисертації і висвітлено у чотирьох публікаціях автора.

У п'ятому розділі «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» згідно з логікою наукового пошуку, аналіз та узагальнення поданих у дисертаційній роботі результатів дослідження передбачали оцінку рівня досягнення поставленої мети.

Представлено три групи даних, отриманих у ході дослідження: *підтверджено* наукові дані щодо застосування фізичних вправ у формуванні підготовленості військовослужбовців (Ю.А. Бородін, 2003; В.М. Романчук, 2004; С.І. Глазунов, 2007; Ю.С. Фіногенов, 2009), етапності вдосконалення фізичної підготовленості курсантів (О.О. Шевченко, 2010; С.С. Федак, 2013; І.Л. Шлямар, 2014; О.В. Ролук, 2016 та ін.), негативного впливу професійного навантаження на ефективність виконання обов'язків (В.М. Кирпенко, 2013; Ю.А. Бородін, 2013; Н.Є. Пангелова, 2015; О.Д. Гусак, 2015), значимості рівня розвитку витривалості військовослужбовців у професійній діяльності (О.Г. Піддубний, 2003; В.М. Кирпенко, 2014; І.С.Овчарук, 2008-2014; О.М. Ольховий, 2005-2016; В.В. Паєвський, 2012; С.В. Романчук, 2007-2016 рр; С.С. Федак, 2010-2014).

Доповнено результати досліджень про систему фізичної підготовки курсантів вищих військових начальних закладів (Б.В. Єндальцев, 2004; К.В. Пронтенко, 2008; О.М. Ольховий, 2011) та її вплив на ефективність підготовки військових фахівців різних спеціальностей (І.Г. Закорко, 2001; В.В. Стасюк, 2004; С.В. Романчук, 2013).

До нових результатів роботи належать: вперше науково обґрунтована та сформована програма фізичної підготовки курсантів-кандидатів у

підрозділи ССО, зміст якої передбачає поетапне збільшення аеробного навантаження для вдосконалення професійної витривалості та стійкості до бойового стресу в процесі підготовки до виконання завдань за призначенням.

Висновки відповідають завданням дослідження.

Разом з позитивними сторонами дисертаційної роботи слід **відзначити певні недоліки і дискусійні питання**:

1. В процесі проведення констатувального експерименту автор вивчав взаємозв'язок і взаємозалежність показників фізичної підготовленості курсантів з показниками фізичного розвитку, функціонального стану, психологічної підготовленості, психомоторики, розумової працездатності. На нашу думку, доцільним було б проведення кореляційного та факторного аналізів, що дозволило б встановити інформаційну значущість чинників у загальній структурі психофізичної готовності до зарахування у підрозділи сил спеціального призначення.

2. Для вивчення функціонального стану курсантів були застосовані пульсометрія, тонометрія, спірометрія. Також автор зауважує, що визначались показники максимального споживання кисню (МСК). Але не зрозуміло, яким чином вони визначились, оскільки методика непрямого визначення показників МСК не представлена.

3. У четвертому розділі (С.113) автор зазначає, що «...було виділено ряд концептуальних позицій, які розглядаються як сукупність педагогічних основ...». Але, таке трактування не відповідає загальноприйнятій термінології. Автор плутає поняття «педагогічні умови», «методика», «методичні прийоми» та ін.

4. При описі авторської програми підготовки курсантів-кандидатів до служби у підрозділи сил спеціальних операцій доцільним було б представити її повну характеристику, у певній послідовності: мета; завдання; принципи; педагогічні умови, які включають засоби, методи, організаційні форми; критерії ефективності. Це дозволило б конкретизувати запропоновані

підходи до вдосконалення системи військово-фізичної підготовки курсантів, які претендують бути зарахованими у підрозділі сил спеціальних операцій.

Однак, питання, які виникли при аналізі дисертаційної роботи не несуть принципової спрямованості і не знижують позитивної оцінки наукової праці, а більш відносяться до побажань та дискусій.

Висновки про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційна робота Кузнецова Максима Віталійовича «Удосконалення фізичної підготовки кандидатів у підрозділі сил спеціальних операцій Збройних Сил України» є завершеним самостійним науковим дослідженням, що має теоретичне і практичне значення для удосконалення процесу військово-фізичної підготовки курсантів у військових вищих навчальних закладах.

За актуальністю розкритих питань, новизною отриманих результатів дослідження і практичним значенням дисертація Кузнецова М.В. відповідає п.11 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р.№567, а її автор заслуговує присвоєння наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту за спеціальністю 24.00.02 – фізична культура, фізичне виховання різних груп населення.

Офіційний опонент:
завідувач кафедри теорії та методики
фізичного виховання і спорту ДВНЗ
«Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія
Сковороди», доктор наук з фізичного
виховання і спорту, професор

Н.Є.Пангелова
Заквітчує:
Лек. В.К. [Signature]